

Examen VWO

2011

tijdvak 1
vrijdag 20 mei
13.30 - 16.30 uur

economie

tevens oud programma

economie 1,2

Dit examen bestaat uit 27 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 59 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

Afscheid van ontslagbescherming?

In een Europees land genieten werknemers een hoge mate van ontslagbescherming. Een politieke partij vindt de ontslagprocedure langdurig, ingewikkeld en duur en stelt de ontslagbescherming ter discussie.

Ook de minister van Sociale Zaken wil de ontslagbescherming verminderen en stelt hierbij dat als werkgevers makkelijker werknemers kunnen ontslaan, de werkgelegenheid **uiteindelijk** zal kunnen toenemen.

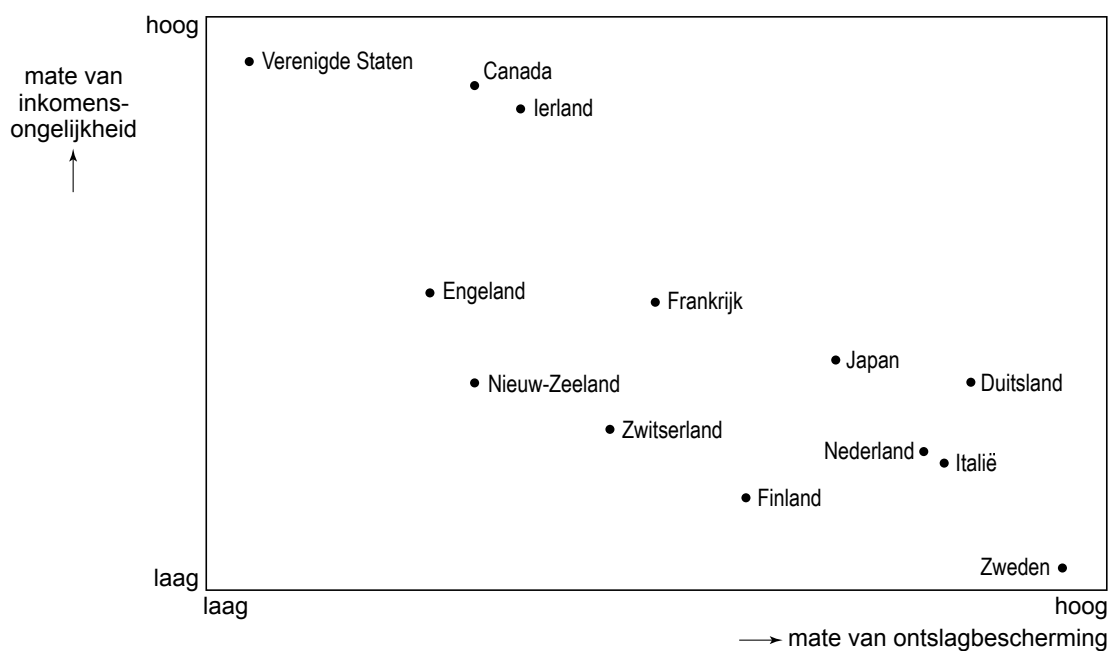
Een econoom heeft onderzoek gedaan naar de effecten van het verminderen van de ontslagbescherming. Uit dit onderzoek komen twee gevolgen naar voren.

- de duur van de werkloosheid neemt af maar de kwalitatieve structurele werkloosheid neemt toe
- de inkomensverdeling zal veranderen

Uit dit onderzoek komt figuur 1.

figuur 1

ontslagbescherming en inkomensongelijkheid

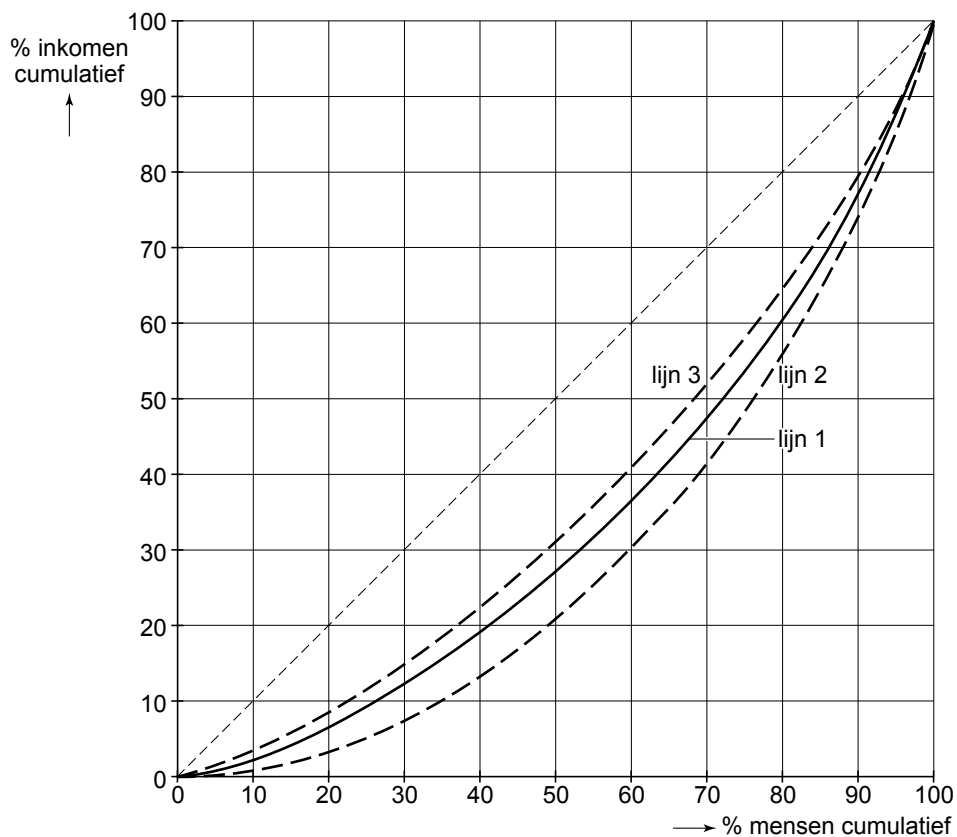

- 2p 1 Leg de stelling van de minister uit.
- 2p 2 Leg uit dat de duur van de werkloosheid af kan nemen als gevolg van het verminderen van de ontslagbescherming.
- 2p 3 Leg uit dat, als gevolg van het verminderen van de ontslagbescherming, de kwalitatieve structurele werkloosheid kan toenemen.

In figuur 2 van deze opgave is een aantal lorenzcurven getekend. Lijn 1 geeft de primaire inkomensverdeling weer zoals die geldt bij de huidige ontslagbescherming in het genoemde Europese land.

figuur 2

primaire inkomensverdelingen

- 2p 4 Zal lijn 2 of lijn 3 uit figuur 2 de nieuwe primaire inkomensverdeling weergeven indien het voornemen van de minister wordt uitgevoerd? Leg de keuze uit met behulp van figuur 1.

Opgave 2

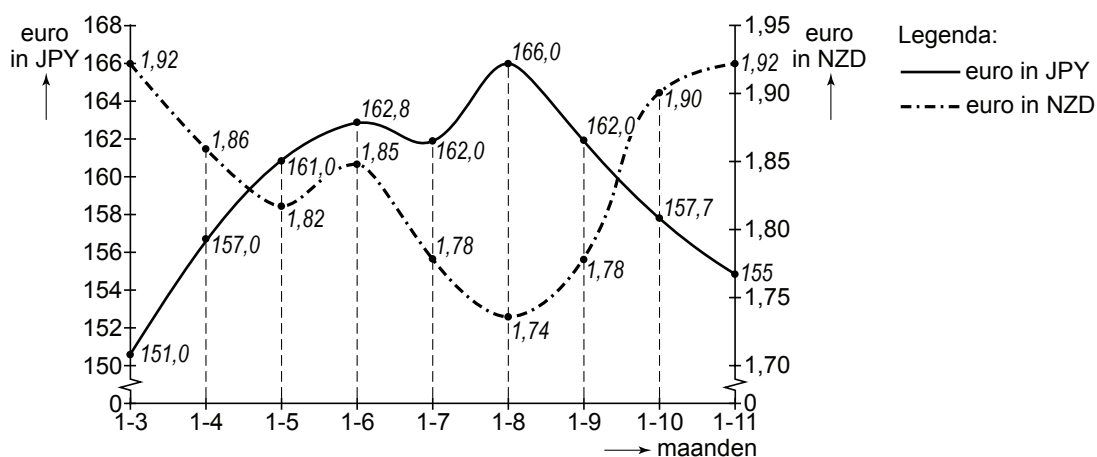
Cash & Carry

Internationaal opererende beleggers kunnen gebruikmaken van renteversillen tussen landen. Ze lenen tegen een lage rente in het ene land en beleggen tegen een hogere rente in een ander land. Dergelijke transacties noemt men carry trade.

In 2007 deed deze carry trade zich voor tussen Japan en Nieuw-Zeeland.

Beleggers leenden in Japan tegen een rente van 0,6% per jaar en belegden dit geld in Nieuw-Zeeland tegen een rente van 6,6% per jaar.

In onderstaande figuur is de koersontwikkeling van de euro in Japanse yen (JPY) (linkeras) en in de Nieuw-Zeelandse dollar (NZD) (rechteras) weergegeven voor de periode 1-3 tot 1-11 in 2007.

- 2p **5** Is de concurrentiepositie van Japanse exporteurs ten opzichte van exporteurs uit eurolanden in de periode 1-3 tot 1-6 verbeterd of verslechterd? Verklaar het antwoord.
- 2p **6** Leg uit welk valutarisico er voor een internationale belegger verbonden is aan de carry trade tussen Japan en Nieuw-Zeeland.

Eind juli 2007 raakten de internationale financiële markten in een crisis en internationale beleggers zagen zich genoodzaakt hun in Japan afgesloten leningen terug te betalen.

De Europese bankpresident Trichet had al begin 2007 de internationale beleggers gewaarschuwd voor de risico's van carry trade.

Een internationale belegger negeert deze waarschuwing en leent op 1-6 in Japan 16.280 miljoen JPY voor een periode van 4 maanden. Hij wisselt deze JPY om in NZD tegen een koers van 1 NZD = 88 JPY en zet dit bedrag op een spaarrekening in Nieuw-Zeeland met een looptijd van 4 maanden.

De rentebetaling in Japan en Nieuw-Zeeland vindt plaats aan het einde van de 4 maanden.

1p **7** Bepaal met behulp van de figuur de koers van 1 NZD in JPY op 1-10.

3p **8** Bereken het verlies van de genoemde belegger in NZD.

Uit de figuur blijkt dat het koersverschil tussen de euro in JPY en de euro in NZD in de periode 1-8 tot 15-9 kleiner wordt. Dit wijst er op dat de internationale beleggers hun tegoeden in Nieuw Zeeland hebben gebruikt om hun in Japan afgesloten leningen terug te betalen.

2p **9** Leg dit uit.

Opgave 3

Regie over de luchthaven

Luchthaven Aero is een knooppunt in een wereldomspannend net van verbindingen. Tot nu toe is de overheid eigenaar van Aero en regelt, met behulp van een vergunningenstelsel, de start- en landingsrechten van luchtvaartmaatschappijen.

De directie van Aero komt met het voorstel de luchthaven te privatiseren.

De minister van Transport, die verantwoordelijk is voor het beleid ten aanzien van Aero, schakelt een economisch adviesbureau in om hem in een rapport de voor- en nadelen van privatisering te schetsen.

Verdere informatie over Aero:

- Aero is de enige luchthaven in dit land en is gelegen in een dichtbevolkte regio. In deze regio zijn veel multinationale ondernemingen gevestigd die werkzaam zijn in de tertiaire sector.
- Aero is een winstgevend bedrijf.
- Binnen een straal van 400 kilometer liggen drie buitenlandse luchthavens met een vergelijkbaar net van verbindingen.
- Op het terrein van de luchthaven zijn winkels, kantoren en toeleveranciers gevestigd. De benodigde ruimte / grond wordt van Aero gehuurd / gepacht.
- Aero is de grootste werkgever van de regio en heeft moeite hooggeschoold personeel te vinden.
- Vliegdiens ten van en naar Aero worden verzorgd door twee soorten luchtvaartmaatschappijen. Naast de gevestigde, grote maatschappijen is er een aantal prijsvechters. Deze kleine maatschappijen beconcurreren de grote maatschappijen op korte vluchten (tot 700 kilometer).
- Start- en landingsrechten worden nu nog afgegeven door de overheid. Als Aero geprivatiseerd wordt, zal het verkrijgen van deze rechten via een veiling verlopen, die om de vijf jaar gehouden wordt.
- In dit land is sprake van het begin van een economische neergang.

8p **10** Schrijf een betoog over handhaving van Aero als staatsbedrijf of over de privatisering van Aero.

In het betoog moeten de volgende onderdelen aan de orde komen.

- a Beschrijf het belang van Aero voor de internationale concurrentiepositie van bedrijven in dit land.
- b Kies daarna of je voor handhaving van Aero als staatsbedrijf of voor privatisering van Aero bent en beargumenteer deze keuze op basis van drie voordelen die de keuze biedt.

Maak bij elk voordeel gebruik van de over Aero verstrekte informatie.

Aanwijzingen

- *De onderdelen van het betoog moeten logisch op elkaar aansluiten.*
- *Gebruik voor het betoog 160 woorden. Een afwijking van 30 woorden is toegestaan.*

Opgave 4

Kerngezond

In Nederland groeit het bruto binnenlands product (bbp) in de jaren 2007 en 2008 met 3,5% per jaar, ruim boven de trend van 2%. De overheid weet, mede dankzij deze conjuncturele ontwikkeling, haar financieringssaldo te verbeteren.

Een econoom, die de ontwikkeling van de overheidsfinanciën onderzoekt, merkt op:

- 1 De staatsschuldquote is in 2007, ondanks een financieringstekort in 2007, gedaald.
- 2 Bij ongewijzigd belastingbeleid zal de belastingdruk toenemen in een periode van hoogconjunctuur.

De volgende tabel komt uit dit onderzoek.

	2007	2008	2009	2010
uitgaven (exclusief aflossing staatschuld) (in mld euro)		212,3	219,7	231,4
belastingen en sociale premies (in mld euro)		207,7	222,4	233,8
overige inkomsten (in mld euro)		2,2	0,3	1,5
financieringssaldo (in mld euro)		-2,4	3,0	3,9
financieringssaldo (in % bbp)		-0,44	0,53	0,66
staatschuld per 31 december (in mld euro)			249,8	245,9
staatschuldquote (in % bbp)	47,5		44,13	41,61

- 1p **11** Noem een voorbeeld van een begrotingspost die onder de 'overige inkomsten' valt.
- 2p **12** Toon met een berekening aan dat in 2007 de staatsschuldquote 47,5% bedraagt.
- 2p **13** Geef de verklaring voor de daling van de staatsschuldquote in 2007.
- 2p **14** Leg opmerking 2 van de econoom uit.

Opgave 5

Zoeken naar evenwicht

Het gaat niet goed met de economie van Storland. De bezettingsgraad van de productiecapaciteit is gedaald tot 90% en de werkloosheid is gestegen. De overheid heeft een adviesbureau onderzoek laten doen naar een drietal maatregelen om de werkloosheid te bestrijden. Hierbij is gebruikgemaakt van het onderstaande vraagmodel van de economie van Storland.

$C = 0,8(Y - B) + 12$	$C =$ particuliere consumptie
$B = 0,2Y - 5$	$Y =$ nationaal inkomen
$I = 29,2$	$B =$ belastingontvangsten
$O = 52$	$I =$ particuliere investeringen
$E = -0,3G + 180$	$O =$ overheidsbestedingen
$G = \frac{Y}{Y^*} \times 100$	$E =$ export lopende rekening
$M = 0,5Y + 18$	$G =$ bezettingsgraad van de productiecapaciteit in %
$EV = C + I + O + E - M$	$Y^* =$ nationaal inkomen bij volledig capaciteitsgebruik
$Y = EV$	$M =$ import lopende rekening
$Y = W$	$EV =$ effectieve vraag
	$W =$ nationaal product
$Y^* = A_a \times apt$	$A_a =$ autonoom arbeidsaanbod in miljoenen personen
$apt = 75$	$ap =$ arbeidsproductiviteit per persoon in duizenden geldeenheden
$A_v = \frac{Y}{apt}$	$A_v =$ arbeidsvraag in miljoenen personen
$A_a = 4$	$A_a =$ arbeidsaanbod in miljoenen personen
$U = A_a - A_v$	$U =$ werkloosheid in miljoenen personen

- Alle grootheden luiden, tenzij anders aangegeven, in miljarden geldeenheden.
- De multiplier van de autonome overheidsbestedingen bedraagt $\frac{100}{96}$.
- De multiplier van de autonome belastingen bedraagt $-\frac{5}{6}$.
- In de uitgangssituatie is sprake van evenwicht op de lopende rekening van de betalingsbalans.

De onderzochte maatregelen om de werkloosheid te bestrijden zijn:

- 1 verhoging van de autonome overheidsbestedingen met 6 mld.
- 2 verlaging van de autonome belasting met 6 mld.
- 3 verkorting van de werkweek met volledige herbezetting van de vrijgekomen uren door werklozen.

De minister van Financiën is voorstander van maatregel 1, omdat deze maatregel een inverdieneffect van 1,25 mld oplevert, hetgeen hoger is dan het inverdieneffect van maatregel 2.

De minister van Arbeid is voorstander van maatregel 3.

De minister van Financiën heeft kritiek op de mogelijke keuze voor maatregel 3.

Het multipliereffect van de verhoging van de autonome overheidsbestedingen is groter dan dat van de verlaging van de autonome belastingen.

- 2p **15** Verklaar dit met behulp van de vergelijkingen van het model.
- 3p **16** Bereken met hoeveel procent de werkloosheid daalt bij het uitvoeren van maatregel 1.
- 2p **17** Laat met een berekening zien dat het inverdieneffect van maatregel 2 lager is dan dat van maatregel 1.

De minister van Financiën stelt dat, gelet op het model, het werkgelegenheidseffect van deze maatregel tegenvalt, doordat als gevolg van deze maatregel de arbeidsproductiviteit daalt.

- 2p **18** Leg uit dat het werkgelegenheidseffect van maatregel 3 tegenvalt. Gebruik hierbij het model.

Opgave 6

Oman twijfelt aan dollar en dinar

Een zestal olieproducerende Golfstaten, waaronder Oman, heeft in 1981 de Gulf Cooperation Council (GCC) opgericht. Twee jaar later leidde dit tot afschaffing van de onderlinge handelsbelemmeringen. In 2003 besloten de GCC-lidstaten tot invoering van gemeenschappelijke tarieven op importgoederen.

Uit een krant: Sinds 1981 hebben de GCC-lidstaten hun valuta, via een systeem met een spilkoers en een bandbreedte, aan de Amerikaanse dollar gekoppeld. Het doel van de koppeling is de invoering van een gemeenschappelijke munt in 2010; de Golf-dinar waarmee ook de olie betaald kan worden. Een gevolg van deze koppeling is dat bij depreciatie van de dollar, interventie op de valutamarkt kan leiden tot het veranderen van de valutareserve van de GCC-lidstaten.

Oman twijfelt over verdere deelname, omdat dit land slechts beschikt over een kleine oliereserve. Oman heeft alleen belang bij een koppeling aan de dollar indien de dollar depreciëert en een regeringsadviseur stelt dat Oman beter af kan zien van invoering van de Golf-dinar.

- 1p **19** Vormen de GCC-lidstaten, na invoering van gemeenschappelijke tarieven op importgoederen, een vrijhandelsgebied, een monetaire unie, een douane-unie of een economische unie?
- 2p **20** Leg uit hoe, in de periode vóór 2010, een koersstijging van de dollar de inflatie in de GCC-lidstaten kan afremmen.
- De dollar depreciëert in de periode vóór 2010 ten opzichte van de munten van de GCC-lidstaten. Dit leidt tot interventie op de valutamarkt.
- 2p **21** Zal in dit geval de valutareserve van de GCC-lidstaten groter of kleiner worden? Verklaar het antwoord.
- 2p **22** Leg uit hoe een koppeling van de munteenheid van Oman aan de dollar, bij een depreciërende dollar, de export van Oman naar niet-dollarlanden bevordert.

Opgave 7

Gevarieerd bezuinigen

In een land is de oudedagsvoorziening, die geldt vanaf 65-jarige leeftijd, opgebouwd uit drie onderdelen.

- De basisregeling (BR). Dit is een volksverzekering die via het omslagstelsel gefinancierd wordt. De BR-uitkering is een voor iedereen gelijk bedrag en is welvaartsvast.
- De collectieve pensioenregeling (CPR). Deze geldt verplicht voor alle werknemers en wordt gefinancierd via het kapitaaldeckingsstelsel.
- De individuele pensioenregeling (IPR). Hierbij regelen de burgers een deel van hun oudedagsvoorziening via een particuliere verzekeringsmaatschappij.

Een onderzoeksbureau voorziet dat na 2015, als gevolg van de toenemende vergrijzing, de uitgaven voor de BR niet meer gedekt kunnen worden. Het onderzoeksbureau heeft drie varianten om de uitgaven te beperken onderzocht:

- 1 de BR-uitkering waardevast maken in plaats van welvaartsvast;
- 2 de leeftijd waarop de BR ingaat vanaf 2015 elk jaar met twee maanden verhogen tot 70 jaar;
- 3 de BR-uitkering geleidelijk inkomensafhankelijk maken zodat in 2030 slechts 30% van de 65-plussers nog een BR-uitkering ontvangt.

In de onderstaande tabel wordt een situatie van ongewijzigd beleid vergeleken met een situatie van gewijzigd beleid met daarbij het effect van de drie varianten.

	2015	2020	2025	2030
ongewijzigd beleid				
premie-inkomsten in % van het bbp ¹⁾	6	6	6	6
BR-uitgaven in % van het bbp	6	12	13	12
gewijzigd beleid				
variant 1		-2	-3	-3
variant 2		-6	-6	-6
variant 3		-4	-8	-8
¹⁾ bruto binnenlands product				
Toelichting bij de varianten: Als variant 1 wordt uitgevoerd, zullen de BR-uitgaven in % van het bbp in 2020 2 procentpunt lager uitvallen dan bij ongewijzigd beleid. De andere waardes dienen op dezelfde manier gelezen te worden.				

- 2p **23** Leg uit dat, indien variant 1 wordt uitgevoerd, het verschil tussen de looninkomens en BR-uitkeringen groter kan worden.
- 2p **24** Bereken hoeveel procent op de BR-uitgaven in 2020 bespaard kan worden bij het uitvoeren van variant 3 ten opzichte van ongewijzigd beleid.
- 2p **25** Leg met behulp van de tabel uit dat door het uitvoeren van variant 3 in de periode 2025 tot en met 2030 de premiedruk verlaagd kan worden.
- 2p **26** Leg uit waarom in dit land de financiering van de CPR **niet** bemoeilijkt wordt door de vergrijzing.

Een van de onderzoekers merkt op: "Door fors op de BR-uitgaven te bezuinigen, zal het profijtbeginsel een grotere rol krijgen bij de oudedagsvoorziening, doordat burgers hun gedrag ten aanzien van de oudedagsvoorziening wijzigen."

- 2p **27** Leg de opmerking van de onderzoeker uit.